

PAŃSTWOWE MUZEUM ARCHEOLOGICZNE
w Warszawie

WIADOMOŚCI ARCHEOLOGICZNE

BULLETIN ARCHÉOLOGIQUE POLONAIS

**TOM (VOL.) LXIII
2012**

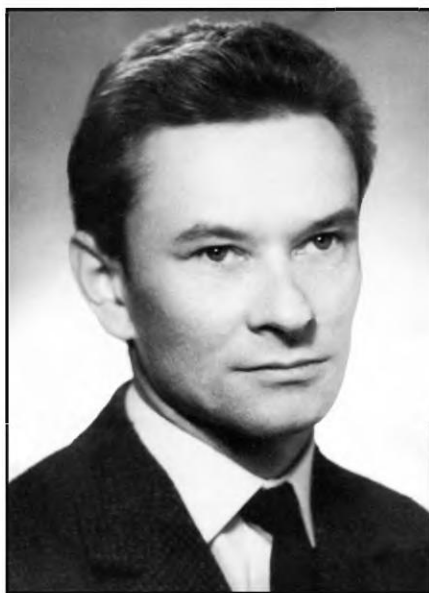

WARSZAWA 2012 VARSOVIE

WIADOMOŚCI ARCHEOLOGICZNE

TOM LXIII

Tom ten Redakcja poświęca pamięci

Prof. dr. hab. Jerzego Okulicza-Kozaryna
(15.04.1931–15.09.2012)

*pracownika Państwowego Muzeum Archeologicznego
w latach 1950–1962, przez wszystkie lata swojej aktywności
zawodowej życzliwego współpracownika naszego Muzeum,
inicjatora i współorganizatora Seminarium Bałtyjskiego*

Redaguje zespół / Editorial staff:

dr Jacek Andrzejowski (sekretarz redakcji / managing editor), dr Wojciech Brzeziński (redaktor naczelny / editor in chief),
prof. dr hab. Teresa Dąbrowska (zastępczyni redaktora naczelnego / subeditor), mgr Grażyna Orlińska,
mgr Radosław Prochowicz, mgr Barbara Sałacińska, mgr Andrzej Jacek Tomaszewski, mgr Katarzyna Watemborska-Rakowska

Recenzenci tomu / Peer-reviewed by:

dr hab. prof. UMCS Jerzy Libera, prof. dr hab. Renata Madyda-Legutko, prof. dr hab. Magdalena Mączyńska,
prof. dr hab. Wojciech Nowakowski, dr hab. prof. UR Andrzej Pelisiak, dr Wojciech Wróblewski

Tłumaczenia / Translations:

Anna Kinecka

Jacek Andrzejowski, Witold Gruzdź

Korekta / Proof-reading

Autorzy

Katarzyna Watemborska-Rakowska

Skład i łamanie / Layout:

JRJ

Rycina na okładce: półwytwór narzędzia dwuściennego z Ożarów. Rys. Lidia Kobylińska

Cover picture: bifacial tool preform from Ożarów. Drawn by Lidia Kobylińska

© Państwowe Muzeum Archeologiczne w Warszawie, 2012

© Autorzy, 2012

Państwowe Muzeum Archeologiczne jest instytucją
finansowaną ze środków
Samorządu Województwa Mazowieckiego

Sprzedż publikacji Państwowego Muzeum Archeologicznego prowadzona jest w salach wystawowych muzeum,
ul. Długa 52 (Arsenał), 00-241 Warszawa.

Wydawnictwa można zamawiać telefonicznie (+48 22 5044 872, +48 22 5044 873)
lub pod adresem mailowym (wydawnictwapma@pma.pl).

Pełen spis zawartości „Wiadomości Archeologicznych”: <http://www.wiadomosci-archeologiczne.pl>

List of contents of “Wiadomości Archeologiczne”: <http://www.wiadomosci-archeologiczne.pl>

Adres redakcji / Editorial office:

Państwowe Muzeum Archeologiczne, ul. Długa 52 (Arsenał), 00-241 Warszawa
tel.: +48 (22) 5044 841, +48 (22) 5044 813; fax: +48 (22) 831 51 95;
e-mail: j.andrzejowski@wiadomosci-archeologiczne.pl

<http://www.wiadomosci-archeologiczne.pl>

Streszczenia dostępne są w bazie danych: / The summaries are available at database of:
The Central European Journal of Social Sciences and Humanities – <http://cejsh.icm.edu.pl>

WIADOMOŚCI ARCHEOLOGICZNE

Tom (Vol.) LXIII

SPIS TREŚCI

Contents

ROZPRAWY

- Witold Gr u ż d ź, Wybrane aspekty form dwuściennych we wczesnej epoce brązu na przykładzie materiałów z pola górniczego w Ożarowie 3
Selected Aspects of Early Bronze Age Bifacial Form Manufacture Exemplified by Lithic Material from the Exploitation Field at Ożarów

MATERIAŁY

- Mirosława A n d r z e j o w s k a, Warszawa-Grochów „ul. Górników” – cmentarzysko z wczesnej epoki żelaza 33
Warszawa-Grochów, Site “ul. Górników” – a Grave-Field from the Early Iron Age
- Katarzyna C z a r n e c k a, Materiały z wielokulturowej osady i cmentarzyska kultury przeworskiej na stanowisku 1 i 2 w Oronnem, pow. garwoliński 115
Materials from a Multicultural Settlement and a Przeworsk Culture Grave-Field at Oronne, Distr. Garwolin, Site 1 and 2
- Kalina S k ó r a, Monika T r o s z c z y ń s k a - A n t o s i k, Cmentarzysko z okresu rzymskiego w Waplewie, pow. olsztyński 145
A Roman Period Grave-Field at Waplewo, Distr. Olsztyn
- Witold B e n d e r, Teresa D ą b r o w s k a, Materiały ze stan. 1 w Wólce Łasieckiej, gm. Bolimów, pow. skierniewicki 161
The Archaeology at Wólka Łasiecka 1, Comm. Bolimów, Distr. Skierniewice

ODKRYCIA

- Tomasz R a k o w s k i, Michał Z a s ł o n a, Nowe znalezisko złotego wisiorka kulistego z Węgrowa, pow. *loco* 227
A Recent Find of a Roman Period Gold Foil Ball Pendant from Węgrów, Distr. *loco*
- Agnieszka J a r e m e k, Magdalena N o w a k o w s k a, Zapinka typu mazurskiego z wyspy na Jeziorze Legińskim, pow. kętrzyński 232
A Mazurian Variant Fibula from an Island on Lake Legińskie, Distr. Kętrzyn
- Marcin W o ź n i a k, „Sarmacka” zapinka ze Słupna, pow. wołomiński 234
A “Sarmatian” Brooch from Słupno, Distr. Wołomin
- Mirosław R u d n i c k i, Sławomir M i ł e k, Odkrycie bałtyjskiej zapinki tarczowatej nad Jeziorem Gopło 237
A Balt Plate Brooch Discovered at Lake Gopło

WYKAZ SKRÓTÓW / ABBREVIATIONS

241

- Heydeck, J.
1892 *Das Gräberfeld von Loszainen, Kreis Rössel und einige Funde aus dem Gräberfeld Labendzowen, Prussia 17* (1891/1892), s. 178–180.
- Jaremek, A., Nowakowska, M.
w druku *Leginy, st. IX, woj. warmińsko-mazurskie. Wyniki badań sondazowych w roku 2011, „Światowit” L (IX).*
- Kondracki, J.
1972 *Polska północno-wschodnia*, Warszawa.
- Nowakowska, M.
2003 *Przypadek czy ofiara? Obiekt 166 z Ptasiej Wyspy, Szestino, stanowisko II*, Barbaricum 7, Warszawa, s. 313–317.
- Nowakowski, W.
1995 *Od Galindai do Galinditae. Z badań nad pradziejami bałtyjskiego ludu z Pojezierza Mazurskiego*, Barbaricum 4, Warszawa.
1996 *Das Samland in der römischen Kaiserzeit und seine Verbindungen mit dem römischen Reich und der barbarischen Welt*, Veröffentlichung des Vorgeschichtlichen Seminars Marburg, Sonderband 10, Marburg-Warszawa.
1998 *Die Funde der Römischen Kaiserzeit und der Völkerwanderungszeit in Masuren*, Staatliche Museen zu Berlin, Bestandskataloge 6, Berlin.
2007 *Kultura bogaczewska na Pojezierzu Mazurskim od schyłku późnego okresu przedrzymskiego do starszej fazy późnego okresu wpływów rzymskich. Próba analizy chronologiczno-kulturowej*, [w:] A. Bitner-Wróblewska (red.) *Kultura bogaczewska 20 lat później. Materiały z konferencji, Warszawa, 26–27 marca 2003*, Seminarium Bałtyjskie I, Warszawa (wyd. na CD).
- Szter, I.
2010 *Cmentarzysko z okresu wpływów rzymskich i z okresu wędrówek ludów w Kamieniu na Pojezierzu Mazurskim*, WA LXI (2009–2010), s. 201–333.
- Szymański, P.
2004 *Cmentarzysko kultury bogaczewskiej i grupy olsztyńskiej w Zalcu koło Mrągowa, na Pojezierzu Mazurskim*, Barbaricum 7, Warszawa, s. 153–190.

A MAZURIAN VARIANT FIBULA FROM AN ISLAND ON LAKE LEGIŃSKIE, DISTR. KĘTRZYN

SUMMARY

The triple-crest fibula, Mazurian variant, surfaced in spring of 2012 during a surface survey made on the island on Lake Legińskie in the Mazury region. The artefact rested directly on the surface of the ground within a layer of plant litter. The surface reconnaissance was carried out at the time to complement an archaeological excavation started at this location in 2011. According to already held archaeological there was stable settlement on the island during the Early Iron Age (Leginy IX). The place of discovery of the fibula was investigated by excava-

tion in July 2012 but did not reveal the presence of a culture deposit or archaeological features making the fibula a stray find devoid of stratigraphic and chronological context.

In the classification system of T. Hauptmann the fibula belongs to variant 2, series 3, of triple-crest fibulae. Finds of Mazurian variant fibulae are widespread on the territory of Bogaczewo Culture and relatively numerous in Sambia, in Dollkeim-Kovrovo Culture, where they have been recorded in assemblages dated to phase B₂/C₁–C_{1a}. The fibula from Leginy has a length of 10 cm, is made of bronze and retains a fragment of an iron pin attached hinge-like to the axle. The fibula bow is solid and recessed, the foot is turned upwards and extends beyond the catchplate. The crests on the head and bow are richly ornamented with a design of parallel lines and triangles. The third crest, reduced to a tongue-shaped terminal of the foot, is decorated with lines arranged at centre and on its perimeter. The fibula is unique in being decorated on its head plate with a zigzag line and having two polygonal loops.

Finds of Mazurian variant fibulae with a loop at the upper edge of their head plate are relatively rare and are known from e.g., Stare Kiejkuty and Mojtyny. The specimen from Leginy is the only fibula recorded so far to have two loops. Loops or openings on Mazurian variant fibulae are interpreted as attachments for other elements, e.g., a strap or a string of beads. The hypothesis that two fibulae were worn symmetrically at shoulder level and used for attaching additional ornaments is supported by finds of “paired” fibulae from Kosewo, Mojtyny and Kamień.

The presence of the Mazurian variant fibula on the island on Lake Legińskie may not be completely random. Let us note that an iron axe with a Bogaczewo Culture attribution was recovered from the bottom of the same lake and the record found in archival documentation on a Bogaczewo Culture grave-field on the eastern shore of the lake.

tłum. A. Kinecka

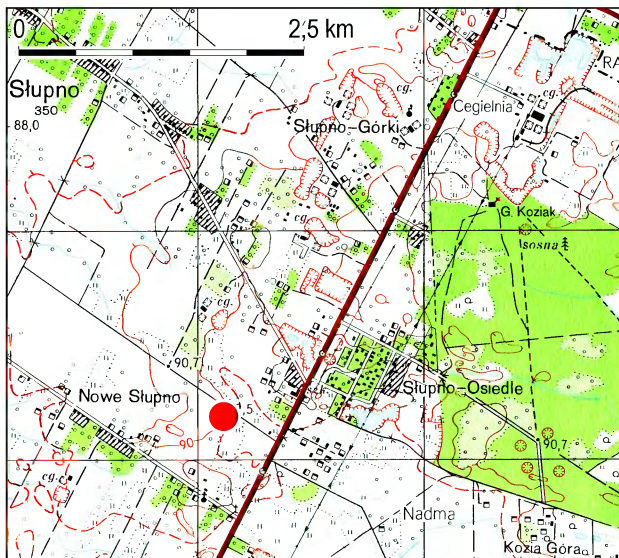
Marcin Woźniak

„SARMACKA” ZAPINKA ZE SŁUPNA, POW. WOŁOMIŃSKI

Na początku lat 90. XX wieku Stefan Woyda, ówczesny dyrektor Muzeum Starożytnego Hutnictwa Mazowieckiego w Pruszkowie, prowadził badania powierzchniowe, mające na celu rozpoznanie archeologiczne obszarów leżących w rejonie ujścia Narwi. W ich wyniku zarejestrowano kilkadziesiąt nowych stanowisk z różnych okresów, od epoki kamienia po czasy nowożytnie¹. Na szczególną uwagę zasługuje niewielkie stanowisko (AZP 53–67/36) położone na wschodnim zboczu piaszczystej wydmy, w granicach wsi Słupno, w pow. wołomińskim (Ryc. 1). Podczas prospekcji terenowej zarejestrowano tu cztery niecharakterystyczne fragmenty ceramiki starożytnej, w tym dwa noszące ślady wtórnego przepalenia, oraz nieznacznie uszkodzoną zapinkę². Na tej podstawie obiekt został określony jako pozostałości cmentarzyska z okresu wpływów rzymskich. Obecna zabudowa oraz zniszczenie dostępnego terenu uniemożliwiają weryfikację tej hipotezy.

¹ Materiały z badań powierzchniowych prowadzonych przez S. Woydę na początku lat 90. zeszłego stulecia przechowywane są w Muzeum Starożytnego Hutnictwa Mazowieckiego (MSHM) w Pruszkowie.

² Zbiory MSHM, nr inw. 4782.

Ryc. 1. Słupno, pow. Wołomin. Miejsce znalezienia zapinki
Fig. 1. Słupno, distr. Wołomin. Find-spot of a brooch

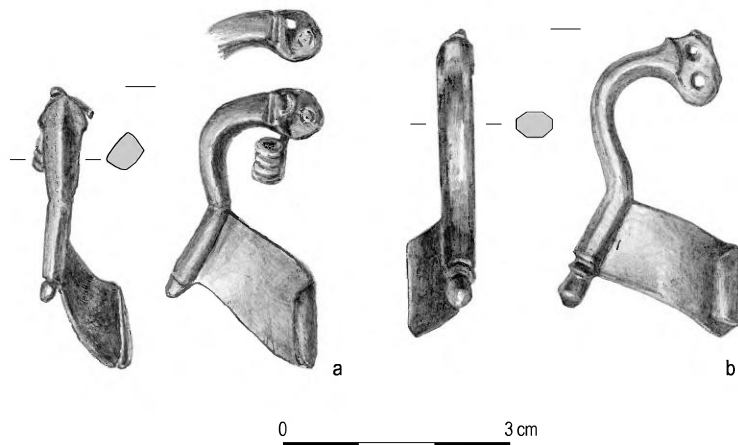
Szczególnie interesującym zabytkiem jest zapinka (Ryc. 2a). Dwuczęściowa fibula wykonana jest ze stopu miedzi. Ma ona łukowato wygięty, wyraźnie węższy u nasady kabłąk o nieregularnie czworokątnym przekroju, na główce zdobiony dwoma poprzecznymi nacięciami. Nóżka zapinki, przedłużona poza wysoką pochwę, na końcu jest lekko profilowana w sposób sprawiający wrażenie zwieńczenia jej guzkiem. Wykonana z cienkiego drutu sprężyna zachowała się tylko po jednej stronie fibuli. Górna cięciwa podtrzymywana jest przez wystający z płytki na główce i oparty o kabłąk haczyk. Zapinka mierzy 3,5 cm.

Fibula znaleziona w Słupnie należy do bardzo specyficznego wariantu zapinek z wysoką pochwą, charakteryzującego się górną cięciwą. W literaturze przedmiotu podobne okazy noszą miano tzw. typu sarmackiego (K. Godłowski 1977, s. 23–24). Doczekały się one w ostatnich latach kilku opracowań (np. M. Kaczmarek 1998, s. 309–310), przy czym najszerzej zostały omówione przez M. Mączyńską (1999; 2003; 2011, s. 67–72). Autorka zwróciła uwagę, że zapinki tego typu powstały najprawdopodobniej w strefie naddunajskiej, w środowisku Sar-

matów i Daków, pod wpływem mody prowincjonalno-rzymskiej, a następnie rozprzestrzeniły się w kierunku północnym. Większość egzemplarzy z południa Europy datowana jest na drugą połowę II wieku n.e. i początki III wieku n.e., w północnej części środkowoeuropejskiego *Barbaricum* występują one nieco dłużej, w ramach faz B₂/C₁–C_{1b}, a więc od drugiej połowy II wieku do pierwszej połowy III wieku n.e. (M. Mączyńska 2003, s. 303).

Z obszaru ziem polskich znanych jest dotychczas kilkadziesiąt fibul omawianego typu (M. Mączyńska 2003, s. 323–325, mapa 1; 2011, s. 304–306, ryc. 28). Większość z nich pochodzi z terenu kultury przeworskiej, mniej liczne są egzemplarze rejestrowane na stanowiskach kultury wielbarskiej, głównie nad dolną Wisłą. Wyraźnie dzielą się one na dwa warianty ze względu na sposób umocowania cięciwy – za pomocą haczyka albo dodatkowego otworu w płytce główki (wariant 1 serii 1a wg Kaczmarka 1998) lub guzka na główce (wariant 2 serii 1a). Ten drugi podtyp w kulturze wielbarskiej spotykany jest rzadko (por. M. Mączyńska 2003, s. 323–324). Sposób podparcia cięciwy ma nie tylko znaczenie konstrukcyjne, wskazuje też na datowanie zabytku – egzemplarze z guzkiem na główce występują jeszcze w stadium C_{1b}, chronologia pozostałych zamyka się raczej ramach faz B₂/C₁–C_{1a} (K. Godłowski 1977, s. 24; M. Mączyńska 2003, s. 314; 2011, s. 70). Zapinka ze Słupna z haczykiem odpowiada pierwszemu wariantowi.

Omawiana fibula jest jak dotychczas jedną z dwóch zapinek z wysoką pochwą i górną cięciwą odkrytych na prawobrzeżnym Mazowszu i Podlasiu. Drugi egzemplarz znaleziono w grobie 12/61 na nekropoli w Goździku, pow. garwoliński, stan. 1 (Ryc. 2b; A. Niewęglowski 1984, s. 144, ryc. 10:2). Oba zabytki, pomimo zbliżonej formy, znacznie różnią się między sobą, zarówno konstrukcją zapięcia, jak i precyzją wykonania. Zapinka z Goździka zrobiona jest o wiele staranniej niż okaz ze Słupna, ma też zamiast haczyka dodatkowy otwór na cięciwę w płytce na główce. Niestety, w obu przypadkach nie sposób pewnie określić datowania zabytków, należy więc je oprzeć na chronologii podobnych form na obszarach sąsiednich i zamknąć w fazie B₂/C₁–C_{1a}. W tym czasie na obszarze prawobrzeżnego Mazowsza nastąpiła radykalna przemiana oblicza kulturowego, wiązana z wędrówką plemion gockich na południe. Badania ostatnich dziesięcioleci dowodzą częściowej koegzystencji miejscowej społeczności kultury przeworskiej z migrującymi z północy nosicielami kultury wielbarskiej (T. Dąbrowska 1981, s. 50–57; J. Andrzejowski 2001, s. 107–108; 2005a, s. 116–117; 2007, s. 230–234). W tym świetle pytanie o atrybucję kulturową fibul z Goździka i Słupna jest całowicie zasadne. Częściowo przebadane cmentarzysko w Goździku użytkowane było od fazy B₂/C₁ do stadium C₂ (A. Niewęglowski 1984, s. 131–154). Obiekt miał charakter jednokulturowy;

Ryc. 2. Zapinki ze Słupna, pow. Wołomin, znal. luźne (a) i z Goździka, pow. Garwolin, grób 12/61 (b). Rys. P. Holub

Fig. 2. Brooches from Słupno, distr. Wołomin, stray find (a), and from Goździk, distr. Garwolin, grave 12/61 (b). Drawn by P. Holub

wszystkie pochówki z tej nekropoli można stosunkowo pewnie wiązać z kulturą wielbarską³.

Znacznie trudniejsze jest określenie przynależności kulturowej znalezionej luźno zabytku ze Słupna. Stanowisko to położone jest w intensywnie zasiedlonym skupieniu osadniczym leżącym po lewej stronie dolnego odcinka Narwi. W niewielkiej odległości od niego znajdują się dwie nekropole – w Łajskach, pow. legionowski, i w Załubicach Starych, pow. wołomiński – mające szczególnie duże znaczenie dla poznania przemian osadniczych i kulturowych przełomu II i III wieku n.e. na prawobrzeżnym Mazowszu. Niestety, stanowiska te nie zostały dotychczas opracowane i znane są tylko z pojedynczych wzmianek. Z dostępnych informacji można wnosić, iż najmłodszy horyzont użytkowania tych nekropoli przez ludność kultury przeworskiej należy odnosić do fazy B₂/C₁ (Łajski, groby z zapinkami pochodnymi od silnie profilowanych odmiany mazowieckiej – T. Dąbrowska 1995, s. 28–29) lub nawet początków fazy C₁ (Załubice Stare, grób 55 z zapinką kuszowatą z podwiniętą nóżką – J. Andrzejowski 2005b, s. 237, ryc. 8). Z cmentarzyska w Łajskach z fazy B₂/C₁ pochodzą też najstarsze pochówki kultury wielbarskiej oraz kilka grobów o mieszanym kulturowo, przeworsko-wielbarskim charakterze (J. Andrzejowski 1989, s. 107). Pomimo istotnych różnic dzielących oba stanowiska wyraźnie poświadczają one na interesującym nas obszarze obecność kultury przeworskiej w fazie B₂/C₁. W tym świetle jednoznaczne określenie przynależności kulturowej zapinki ze Słupna nie jest możliwe. Brak znalezisk fibul z wysoką pochewką VII grupy w zespołach z tzw. wschodniej strefy kultury przeworskiej, sugeruje jednak jej „wielbarskie” pochodzenie⁴.

Na zakończenie warto zaznaczyć, iż bez względu na atrybucję kulturową zapinki ze Słupna, obie wzmiankowane fibule typu „sarmackiego” ze wschodniego Mazowsza należy prawdopodobnie wiązać z wpływami z terenów objętych osadnictwem kultury przeworskiej, leżących na zachód od Wisły.

Mgr Marcin Woźniak
Muzeum Starożytnego Hutnictwa Mazowieckiego
im. S. Woydy
pl. Jana Pawła II 2
PL 05-800 Pruszków
marcin.wozniak@yahoo.pl

BIBLIOGRAFIA

Andrzejowski, J.

1989 *Zagadnienie kontynuacji cmentarzysk we wschodniej strefie kultury przeworskiej*, [w:] J. Gurba, A. Kokowski

³ Podczas badań cmentarzyska kultury wielbarskiej zarejestrowano także relikt osady kultury łużyckiej ze schyłku epoki brązu i początków epoki żelaza oraz osadę kultury przeworskiej z wczesnego okresu rzymskiego (A. Niewęglowski 1984, s. 132).

⁴ Z mazowiecko-podlaskich stanowisk kultury wielbarskiej znanych jest kilkanaście zapinek kuszowatych z wysoką pochewką, np. Cecele, pow. siemiatycki, grób 60 (J. Jaskanis 1996, s. 104), Niedanowo, pow. nidzicki, groby 146, 171, 203, 272, 327, 396 (W. Ziemińska-Odojowa 1999, s. 129).

(red.), *Kultura wielbarska w młodszym okresie rzymskim (materiały z konferencji)*, t. II, Lublin, s. 103–125.

2001 *Przemiany osadnicze i kulturowe na wschodnim Mazowszu i południowym Podlasiu u schyłku starożytności*, [w:] B. Bryńczak, P. Urbańczyk (red.), *Najstarsze dzieje Podlasia w świetle źródeł archeologicznych*, Siedlce, s. 95–136.

2005a *Kultura przeworska i wielbarska na prawobrzeżnym Mazowszu i Podlasiu*, [w:] M. Dulicz, (red.), *Problemy przeszłości Mazowsza i Podlasia*, Archeologia Mazowsza i Podlasia. Studia i Materiały III, Warszawa, s. 109–128.

2005b *Liwiec river as axis of local settlement structures of the Przeworsk and Wielbark Cultures*, [w:] *Wasserwege: Lebensadern – Trennungslinien* (wyd. C. von Carnap-Bornheim, H. Friesinger), *Schriften des Archäologischen Landesmuseums, Ergänzungsreihe 3*, Neumünster, s. 231–252.

2007 *Pod wodzą Filimera, czyli osadnicy wielbarscy na Mazowszu i Podlasiu*, [w:] Fudziński, M., Paner, H. (red.), *Nowe materiały i interpretacje. Stan dyskusji na temat kultury wielbarskiej*, Gdańsk, s. 229–258.

Dąbrowska, T.

1981 *Zmiany kulturowe prawobrzeżnego Mazowsza i Podlasia w okresie wpływów rzymskich*, WA XLV/1 (1980), s. 45–57.

1995 *Późne odmiany fibul silnie profilowanych w Polsce*, WA LIII/1 (1993–1994), s. 3–34.

Godłowski, K.

1977 *Materiały do poznania kultury przeworskiej na Górnym Śląsku (część II)*, MSiW IV, s. 7–238.

Jaskanis, J.

1996 *Cecel. Ein Gräberfeld der Wielbark-Kultur in Ostpolen*, Monumenta Archaeologica Barbarica II, Kraków.

Kaczmarek, M.

1998 *Spätromische Fibeln mit hohem Nadelhalter im nordwestlichen Polen*, [w:] J. Kunow (red.), *100 Jahre Fibelformen nach Oscar Almgren. Internationale Arbeitstagung 25.–28. Mai 1997 in Klein Machnow, Land Brandenburg*, *Forschungen zur Archäologie im Land Brandenburg 5*, Wünsdorf [2002], s. 305–317.

Mączyńska, M. (Мончынська, М.)

1999 *O tak nazywaemich «sarmatskich» fibulah v Srednej i Vostočnoj Evrope*, [w:] *Sto let černâhovskoj kul'ture. Sbornik naučnych statej*, Kiev, s. 87–111 [O tak nazywaemich «sarmatskich» фибулах в Средней и Восточной Европе, [w:] *Сто лет черняховской культуре, Сборник научных статей*, Киев].

2003 *Die sogenannten „sarmatischen” Fibeln in Mittel- und Osteuropa*, [w:] C. von Carnap-Bornheim (red.), *Kontakt – Kooperation – Konflikt. Germanen und Sarmaten zwischen dem 1. und dem 4. Jahrhundert nach Christus*, *Schriften des Archäologischen Landesmuseums, Ergänzungsreihe 3*, Neumünster, s. 303–332.

- 2011 *Der frühvölkerwanderungszeitliche Hortfund aus Łubiana, Kreis Kościerzyna (Pommern)*, BerRGK 90 (2009), s. 14–481.

Niewęłowski, A.

- 1984 *Dwa cmentarzyska z okresu rzymskiego w Goździku, gm. Borowie, woj. Siedlce*, Spr.Arch. XXXV (1983), s. 131–159.

Ziemlińska-Odojowa, W.

- 1999 *Niedanowo. Ein Gräberfeld der Przeworsk- und Wielbark-Kultur in Nordmasowien*, Monumenta Archaeologica Barbarica VII, Kraków.

A "SARMATIAN" BROOCH FROM SŁUPNO, DISTR. WOŁOMIN

SUMMARY

Site no. 3 at Słupno, distr. Wołomin, was discovered during a surface survey during early 1990s (Fig. 1). It yielded four featureless fragments of prehistoric pottery, two of them evidently burnt, and a slightly damaged bronze fibula (Fig. 2a) with a high catchplate and an upper cord, a type defined as "Sarmatian". It is commonly understood that similar forms emerged in the Danubian region and later spread to the north. They are dated to the second half of the 2nd and onset of 3rd century AD; in the northern reaches of Central European Barbaricum they linger a little longer, until the end of the first half of 3rd century (phases B₂/C₁–C_{1b}).

At present a few score fibulae of the described form are recorded in Poland, mostly on the territory occupied by Przeworsk settlement with a smaller number recorded in sites attributed to Wielbark Culture. The fibula from Słupno is one of only two specimens of this type discovered in the area of Mazowsze on the right-hand bank of the Vistula River and in Podlasie. The second fibula comes from grave 12/61 in the cemetery at Goździk 1, distr. Garwolin (Fig. 2b).

Neither fibula can be dated reliably from its context, so we have to base on the chronology of similar forms recorded outside the region and confine them both to phase B₂/C₁–C_{1a}. At this time in right-bank Mazowsze there was a major change in the culture outlook, associated with a southward migration of Gothic tribes. The findings of recent decades confirm a partial coexistence of local Przeworsk communities with the bearers of Wielbark Culture moving into the area from the north. In this situation it is legitimate to address the question of culture attribution of fibulae from Goździk and Słupno.

While we can attribute the fibula from Goździk relatively soundly to Wielbark Culture, determining the culture attribution of the surface find from Słupno is more problematic. The site lies within a settlement concentration found to the left of the lower reaches of the Narew River. Archaeological material discovered in the nearby grave-fields (e.g. Łajski, distr. Legionowo, Załubice Stare, distr. Wołomin) testifies to a continued presence of Przeworsk communities until the onset of the Late Roman Period.

Thus, we cannot hope to establish the culture attribution of the fibula from Słupno conclusively. Nevertheless the fact group VII fibulae with a high catchplate are absent from the archaeological record in the Eastern zone of Przeworsk Culture suggests that the specimen may have a Wielbark provenance.

thum. A. Kinecka

Mirosław Rudnicki, Sławomir Milek

ODKRYCIE BAŁTYJSKIEJ ZAPINKI TARCZOWATEJ NAD JEZIOREM GOPŁO

We wrześniu 2011 w okolicach Kruszewicy odkryto przypadkowo interesującą, brązową zapinkę tarczowatą. Zabytek miał zostać znaleziony na polu ornym leżącym na gruntach wsi Ostrowo, około 100–150 metrów od wschodniego brzegu Jez. Gopło (Ryc. 1). Niezdobiona tarczka fibuli jest płaska i ma kształt zbliżony do kwadratu (wym. 47×48 mm), z dwudzielnymi wypustkami na każdym rogu. Jedna z wypustek, wraz z pochewką, jest lekko odgięta. Zapinka miała konstrukcję zawiaskową, z (obecnie niezachowaną) igłą osadzoną na brązowej osi. Zapinkę została odlana w całości, razem z pochewką i uchwytem osi (Ryc. 2).

W literaturze przedmiotu analogiczne zapinki określa się jako „krzyżowe” lub „czterolistne” (R. A. Širouhov 2011, s. 179). Forma tarczki nawiązuje do kształtu główek późnych wariantów tzw. szpil krzyżowych, datowanych na IX/X–XII wiek a typowych dla obszarów letto-litewskich (A. Bliujienė 1999, s. 122–123). Wpływ na wykształcenie się omawianej odmiany zapinek wywarła zapewne stylistyka tych szpil, jak i oddziaływania skandynawskie (B. Vaska 2004, s. 142). Fibule „krzyżowe” występują w różnych wariantach (również ażurowych) głównie na terytorium Kurlandii, Skalowii i Zemgalii, gdzie datuje się

Ryc. 1. Ostrowo, pow. Kruszewica.

Miejsce odkrycia zapinki „krzyżowej” nad Jez. Gopło

Fig. 1. Ostrowo, distr. Kruszewica.

Findspot of a „cruciform” brooch discovered at the Gopło Lake

WYKAZ SKRÓTÓW TYTUŁÓW CZASOPISM I WYDAWNICTW WIELOTOMOWYCH

ABBREVIATIONS OF PERIODICALS' AND SERIAL PUBLICATIONS' TITLES

AAC	– „Acta Archaeologica Carpathica”, Kraków
AAHung.	– „Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae”, Budapest
AFB	– „Arbeits- und Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege”, Berlin (Stuttgart)
Amtl. Ber.	– „Amtlicher Bericht über die Verwaltung der naturgeschichtlichen, vorgeschichtlichen und volkskundlichen Sammlungen des Westpreußischen Provinzial-Museums für das Jahr ...”, Danzig
APolski	– „Archeologia Polski”, Warszawa
APS	– „Archeologia Polski Środkowowschodniej”, Lublin (wcześniej: Lublin-Chełm-Zamość)
AR	– „Archeologické rozhledy”, Praha
B.A.R. Int. Series	– British Archaeological Reports, International Series, Oxford
BerRGK	– „Bericht der Römisch-Germanischen Kommission”, Frankfurt a.M.-Berlin
BJahr.	– „Bonner Jahrbücher”, Köln/Bonn
BMJ	– „Bodendenkmalpflege in Mecklenburg-Vorpommern”, Lübstorf (wcześniej: „Bodendenkmalpflege in Mecklenburg. Jahrbuch ...”, Schwerin/Rostock/Berlin)
CRFB	– Corpus der römischen Funde im europäischen Barbaricum
FAP	– „Fontes Archaeologici Posnanienses” (wcześniej: „Fontes Praehistorici”), Poznań
Inf.Arch.	– „Informator Archeologiczny. Badania rok ...”, Warszawa
InvArch.	– „Inventaria Archaeologica, Pologne”, Warszawa-Łódź
JmV	– „Jahresschrift für mitteldeutsche Vorgeschichte”, Halle/Saale
JRGZM	– „Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz”, Mainz
KHKM	– „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej”, Warszawa
KZIA	– Kratkie soobšeniâ Instituta arheologii Akademii nauk SSSR (Краткие сообщения Института археологии Академии наук СССР), Moskva
MIA	– Materiały i issledovaniâ po arheologii SSSR (Материалы и исследования по археологии СССР), Moskva
MatArch.	– „Materiały Archeologiczne”, Kraków
MS	– „Materiały Starożytne”, Warszawa
MSiW	– „Materiały Starożytne i Wczesnośredniowieczne”, Warszawa
MSROA	– „Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego”, Rzeszów-Krosno-Sandomierz-Tarnów (-Przemysł/Tarnobrzeg)
MZP	– „Materiały Zachodniopomorskie”, Szczecin
PA	– „Památky archeologické” (wcześniej: „Památky archeologické a místopisné”), Praha
PArch.	– „Przegląd Archeologiczny”, Poznań
PMMAE	– „Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi. Seria Archeologiczna”, Łódź
PomAnt	– „Pomorania Antiqua”, Gdańsk
Prahistoria ziem polskich	– <i>Prahistoria ziem polskich</i> , tom I: <i>Paleolit i mezolit</i> (red. W. Chmielewski, W. Hensel), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1975; tom II: <i>Neolit</i> (red. W. Hensel, T. Wiślański), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1979; tom III: <i>Wczesna epoka brązu</i> (red. A. Gardawski, J. Kowalczyk), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1978; tom IV: <i>Od środkowej epoki brązu do środkowego okresu lateńskiego</i> (red. J. Dąbrowski, Z. Rajewski), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1979; tom V: <i>Późny okres lateński i okres rzymski</i> (red. J. Wielowiejski), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1981
Prussia	– „Sitzungsberichte der Altertumsgesellschaft Prussia” (później: „Prussia. Zeitschrift für Heimatkunde”), Königsberg i.Pr.
PZ	– „Praehistorische Zeitschrift”, Berlin-New York
RArch.	– „Recherches Archéologiques”, Kraków
RB	– „Rocznik Białostocki”, Białystok
RO	– „Rocznik Olsztyński”, Olsztyn
SJahr.	– „Saalburg Jahrbuch”, Berlin-New York
SlA	– „Slovenská archeológia”, Bratislava
SovArch	– „Sovetskaâ Arheologia” (Советская археология), Moskva
SprArch.	– „Sprawozdania Archeologiczne”, Kraków
SprPMA	– „Sprawozdania P.M.A.”, Warszawa
WA	– „Wiadomości Archeologiczne”, Warszawa
ZNUJ	– „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego”, Kraków
ZOW	– „Z otchłani wieków”, Warszawa

Państwowe Muzeum Archeologiczne. Warszawa 2012. Wydanie I. Nakład 500 egz.
Druk i oprawa: DRUKARNIA Janusz Bieszczad, ul. Moszczenicka 2, 03-660 Warszawa